

Instinctus és intellectus.

Az ösztönöket az egyszerű reflex-mozgásokból vezetjük le, szövevényes voltukat pedig a szervezet szövevényességével magyarázzuk, a mely a különböző fizikai, chemiai folyamatok elvégzésére szolgál. E munkák felülbírálója az értelem, mely a közvetlen természeti beavatkozást az érző és akaró lénynél valamely szempont alá helyezi s velük vagy ellenük szavaz.

Az intellectussal együtt járó testi és szellemi jelenségeket a kísérleti psychologia apró részletekig igyekszik kikutatni; a természettudományok kausalis systemájába beleilleszti a psychét is, a tudat tartalmát, a belső élményt részekre próbálja bontani, az emlékezést a reflexekkel majdnem pontosan megmagyarázza, de aztán eljut voluntáris a psychológiába, mely az egyes személy v. személyiség szorosan vett lelkivilágával foglalkozik s itt a természettudomány felmondja a szolgálatot. Hiába írja át a gondolkozást energiára, hiába állapítja meg a fizikai és chemiai processusokat, hiába próbálja meg a mechanikát az agyra alkalmazni, itt a részecskék, az atomok, dinamidek tana senkit sem elégít ki. Talán felesleges mondani, hogy az ösztönök között — a miket nem nehéz az energetikával megvilágítani — egy olyan intelligibler Trieb, valami értelmi ösztön felvétele éppen nem tartozik a szerencsés gondolatok közé, mert így beállítva az embert egyenesen géppé degradálja, holott maga is a szabad emberi értelemnek köszöni létét.

Az emberiség evolutiojának theoriája igen érdekes, de határozott eredményeket nem tud felmutatni, mert bizonyítékai — látszódnak bár még oly logikusoknak — a psychologi szempontjából csak forma szerint azok. Az egyén evolutioját is csak külsőségeiben ismerjük, pedig sokkal közelebb állunk hozzá. Az egyénen fogja talán a tudomány megmutathatni, hogy a fajok teljes változásukban minő értékhez jutottak. De ezt az egyént a fizika, chemia, mechanika segítségével sem ismerjük még sokkal jobban, mint a régiek. Úgy áll előttünk, mint a sphinx. A monistikus, pragmatikus, mediaticus, empiriokritikus stb. filozofia a legnagyobb erőszakolás mellett sem oldja meg az akarat problémáját, melylyel mind az eszmélet, mind pedig a világ felfogása és a föltétlen értékek után való törekvésünk összefügg. Nálunk Pikler Gyula próbálta meghatározni az eszmélet helyét a természetben. Lelki működé-

sünkben észrevette az ellentétek fontos szerepét s a lelki ébredés kiinduló pontjául a tisztán objectív fizikai ellenállást veszi. A sötét szerinte adva van, ha tehát fellép a fény, tudatossá válik amaz. De hogyan? Ezzel sem kapjuk meg azt, a mit a voluntaris lélektan kíván, hogy a tényeket valódi értelmükben és eredeti *cél*összefüggésükben lássuk. A tudatosság mibenlétét a psychologusok egész táborával ő sem adja, hanem elméletét belekötí a fizikai világfolyamatba. Megmagyarázza, hogy miért nem vesszük észre azt, a mit megszoktunk, (mert nem fejt ki ellenállást) s hogy miként határozza meg az eszmélet a testi történést anélkül, hogy energia volna és mégis anélkül, hogy áttörné az energiátörvényeket. Itt az energiára átirít psychologia punctum salience. Értékek felvevése nélkül nem lehet az eszméletről beszélni, hiszen „az egyén az ellentétes cselekvési lehetőségek közül rendszerint azt végezőnek észleli magát, a mit legértékesebbnek tart és tudja, hogy azt fogja végezni.“ (Pikler)

Ezek alapján is láthatjuk, milyen nyugodtan fejthető ki az ösztön-elmélettel kapcsolatos intelligencia — felébredés gondolata. Ezzel az egyén evolutioja mellett is maradunk. Tehát: a mint az intelligencia erősödik az embernél, úgy fogy belőle az ösztön. Azaz: felszabadítja magát a közvetlen természet ráhatásaitól (fizikai, chemiai energiák) sőt maga válik a természet urává. Az intelligencia, eszmélés és akarás együttvéve fogja fel a világban feltételezett értékeket, a melyekben közönségesen nem is kételkedünk s azok normája szerint cselekszünk. A föltétlen értékek szempontja együtt jár a tudatossággal, ennélfogva e birodalomban e kettőt össze kell kötnünk. De akkor mi lesz az energetikai fel fogással? Le kell szállítanunk értékére. Az energiáknak megvan a maguk szerepe, az emberi szervezettel szoros összefüggésben vannak, talán irányítják is cselekvéseinket, de csak annyiban, mint a gőz a kazán működését, mely bizonyos keretek között hűségeesen engedelmeskedik vezetőjének. A vezető nem bánhat vele egészen akarata szerint, mert csak bizonyos munka elvégzésére van szerkesztve, de ezt a bizonyos munkát nem „maga“ (azaz tudatosan) végzi, hanem csak irányításra. A cselekvést a gondolkodás határozza meg. Ennek a gondolkodásnak irányító ténykedése kikutathatatlanul áll előttünk, de a testtel szorosan összefügg. Suggestív képessége áll vele a legközvetlenebb egységben. Erejét, irányítását sehol sem használja az egyén mozgásában, megnyilatkozásában minden egyes esetre vonatkozólag. A hol a fizikai szabályosságok, törvényszerűségek fellépnek, ott már szinte automatikus működéseket vált ki. Az, hogy jobbra, vagy balra indulok el, öntudatom működése alá tartozik, de az úton minden energiakifejtésemet nem kíséri. Ilyenkor beállított fizikumom dolgozik, mint a gép, melyet neki jó útra indított vezetője. Az öntudat, a kritika munkáját végzi. Hogy ez a kritika helyes-e mindig, az más lapra tartozik.

A megszokásokat is ilyen, a tudatosság segítségével beállított, az öntudat alá alig eső fizikai energiáirányításnak kell vennünk. De csak a tiszta tudatosságról beszélhetünk úgy, mint bizonyos fejlődés fokán adotról, mert az eszmélet gyakran nem elég erős a maga vájta fizikai beállítások legyőzésére, azoknak a feltétlennek tartott értékek szerint való új szabályozására. Itt tehát beszélhetnének olyan energia átvitelekről, a melyekben az energia eredménye nagyobb, mint maga a forrás. Ez fizikailag lehetetlennek látszik, de ne felejtjük, hogy a testben is kell energiáknak lenniök s akkor ezek egyesülésével már érthető a dolog. A psyche erejét mérni különben is furcsa, de bizonyos szervezetben, bizonyos körülmények között az örök psyché is csak bizonyos korlátozott erőt fejthet ki. (Ha nem lenne így, felesleges volna a nevelés.) A szervezeti szerkezetekre ebben az irányban még nem igen terjesztette ki figyelmét a kísérleti tudomány.

Az ösztönök elméletéből eljutottunk az intellectusig, onnan a megszokásig, a mit az ösztönöktől vajmi kevés különböztet meg, legfeljebb az, hogy azok czélszerűségét más elbírálás alá kell vennünk. (Pl. egy iszákosnál). Az eredeti ösztön, az u. n. ősi közvetlen, a természetből született; ez a másik, — a szerzett ösztönnel egy — pedig: az öntudat közreműködésével jön létre.

Ime egy körút a ösztönök világában.
(Győr.)

Dr. Pitroff Pál.